

Göran Collste, *Historisk rättvisa: Gottgörelse i en postkolonial tid* (Göteborg: Daidalos 2018). 231 s.

Historien kastar långa skuggor. Individer och nationer lever inte bara med minnen av övergrepp (egna och andras) utan också med önskemål (egna och andras) om att rättvisa ska skipas och gottgörelse erbjudas. Om detta har Göran Collste, professor emeritus i tillämpad etik vid Linköpings universitet, skrivit boken *Historisk rättvisa: Gottgörelse i en postkolonial tid*.

Collste fokuserar vissa exempel på vad han menar med historisk orättvisa, som den europeiska kolonialiseringen av Afrika, den transatlantiska slavhandeln, postkolonial fattigdom och underutveckling, global ojämlikhet, och klimathotet. Redan valet av exempel vinklar hans arbete på ett sätt som bara är alltför vanligt i diskussionen av global (o)rättvisa: Det är västvärlden som är ansvarig för tredje världens fattigdom och underutveckling, för slavhandel och exploatering, och för en klimatkris som antas främst komma att drabba fattiga länder.

Problemet är inte att Collste ser västerländsk kolonialism och slavhandel som typexempel på historiska orättvisor. Vem skulle inte hålla med om det? Problemet är att han *bara* ser den västerländska kolonialismen och slavhandeln. Var finns det osmanska imperiet i historien om kolonialt förtryck? Om samtida underutveckling eller konflikter kan ses som orsakade av kolonialvälden som i vissa fall varade mindre än ett århundrade (som i brittiska Östafrika) och som avvecklades för mer än ett halvsekel sedan, varför skulle då inte det osmanska väldet på Balkan som varade i närmare 400 år ha något att göra med denna regions blodiga 1900-talshistoria? Men hos Collste finns ingen sådan problematisering av det osmanska imperiet. Likaså letar man förgäves i hans bok efter en diskussion av den japanska koloniseringen av Korea under 1900-talets första hälft eller av de japanska övergreppen i Kina under samma tid. När Kina nämns som offer, så är det hos Collste i stället opiumkriget och briterarnas krigföring som står i centrum. Han verkar

inte heller bry sig om att inkludera de förkoloniala samhällena i sin analys. Aztekernas människooffer kommer i skymundan för rovgiriga spanska conquistadorer och att maorierna bedrev utrottningskrig mot andra folk innan de själva blev "ursprungsbefolkning" på Nya Zeeland nämns inte alls. Att kolonialismen medförde mycket lidande innebär ju inte att vi har anledning att sörja alla de sedvänjor som den gjorde slut på; inte heller innebär det att de förkoloniala samhällen alltid förtjänar vår sympati.

När slavhandeln diskuteras (och den får stort utrymme hos Collste), så är det enbart den transatlantiska handeln som uppmärksammas, inte den arabiska, som dock drabbade fler offer och pågick under väsentligen längre tid. Inte heller noterar han att västerlänningar i samband med slavhandel inte bara var förövrare utan också offer. Historikern Robert C. Davis visade i sin bok *Christian Slaves, Muslim Masters* (2003) att det mellan 1580 och 1680 fanns omkring 850 000 vita slavar i islamiska pirat- och slavhandlarstater i Nordafrika.

Collste påpekar att "långvariga relationer av över- och underordning [...] leder till stereotyper av de andra och påverkar de inblandades självbilder. Det gäller könsrelationer, relationer mellan arbetsledare och anställda och inte minst etniska och koloniala relationer" (s. 106). Det låter rimligt. Men varför begränsa tillämpningen av hypotesen till den västerländska kulturimperialismen och dess offer? Varför inte också tillämpa den på de villkor som gästarbetare i Saudiarabien lever under? Dessa berövas sina pass, får inte lämna landet utan arbetsgivarens tillstånd, utsätts inte sällan för misshandel och våldtäkter och är allmänt rättslösa i ett land som inte avskaffade slaveriet förrän 1962. Här är slaveriets skugga väl så närvarande som i den amerikanska södern.

Collste går med på att det finns elände i tredjevärldenländer som är hemmatillverkat och inte kan läggas de tidigare kolonialmakterna till last. Ledare som Idi Amin, Mobutu Sese Seko och Robert Mugabe fördärvade länder som var eller kunde ha varit välmående. Men Collste förminskar detta ansvar genom att hela tiden återvända till den koloniala förhistorien. Om Kongo under Mobutu skriver han: "Kung Leopold II och det belgiska kolonialstyret lade grunden för de missförhållanden som senare uppstod" (s. 142). Med sådana argument kan diktatorerna sova lugnt och fortsätta skicka propåer till västvärldens ledare att kompensera dem för gamla oförrätter. Det är som om endast västerländska kolonialherrar är kapabla att vara agenter, medan tredjevärldendiktatorer och deras vanstyre är mer eller mindre determinerade av kolonialismen. Men rimligen är Robert Mugabe fullt ansvarig för det vanstyre som han påtvingade Zimbabwe och det finns ingen anledning att låta honom gömma sig bakom vad Cecil Rhodes och andra kolonisatörer gjorde ett sekel tidigare.

Historisk rättvisa förutsätter att man går bortom den politiska korrekthet som egentligen bara är en invertering av den gamla västerländska självcentreringen. Om den västerländska civilisationen förr sågs som grunden för allt framsteg, så ses den idag som roten till all orättvisa i världen. Men självförakt är inte bättre än självförhärligande. Och om vi vill vara rättvisa mot gångna tider, så måste vi åtminstone ha som utgångspunkt att förtryck, våld, slaveri och övergrepp av olika slag ska bedömas med samma måttstock oavsett vem som är förövare och vem som är offer.

Linnéuniversitetet, Kalmar

PER BAUHN

Rolf Torstendahl, *Den historiografiska revolutionen 1960–1990* (Studentlitteratur: Lund 2017). 206 s.

Emeritus professor of history Rolf Torstendahl devotes his new book to the revolution of the 1960s. But his is not the revolution brought about by the feminist movement, sexual liberation, or the emergence of a consumer society. Instead, he argues that a profound transformation changed the entire nature of historical scholarship, particularly historians' conception of historical research and of their profession.

Torstendahl argues that modern historiography developed in two successive phases. The first phase was consolidated between the mid-1830s and 1880s. It resulted in the dominance of political history, dealing with the state and its institutions, as well as domestic and foreign policy. Simultaneously, the method of source criticism (*Quellenkritik*) became the hallmark of professional historians. Although they disagreed on the criteria of reliable historical knowledge, they typically agreed that the critical scrutiny of archival documentary sources was the legitimate way to reach it.

In the second phase, during the historiographical revolution of the 1960s that continued over the next two decades, both political history and source criticism as *the* historical method lost their privileged position. The number of legitimate fields of inquiry expanded quickly as historians began to consider their professional practices in relation to the fruitfulness of their research. They no longer based new historical knowledge on new archival sources but on new perspectives that stimulated the detection of new phenomena. Moreover, these decades brought about a new way of organizing research and research training and large-scale projects. Together with computerization, a team of historians could now address more extensive research problems with more varied approaches than had been possible by a single scholar.